
СУДОУСТРІЙ. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 342.9

О. В. Усенко, к. ю. н.,
М. Ф. Целуйко, к. ю. н.**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВИХ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ЕКСПЕРТНИХ, ТОВАРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті досліджуються основні законодавчі положення регулювання судово-експертної діяльності в Україні, пов'язані з використанням спеціальних правових знань.

Ключові слова: судові товарознавчі дослідження, судові товарознавчі експертизи, товарознавчі дослідження, оцінка, судова експертиза.

Е. В. Усенко, к. ю. н.,
М. Ф. Целуйко, к. ю. н.**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ СУДЕБНОЙ ТОВАРОВЕДЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ И ЭКСПЕРТНЫХ, ТОВАРОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В УКРАИНЕ**

Аннотация. В статье исследуются основные законодательные положения регулирования судебно-экспертной деятельности в Украине, связанные с использованием специальных правовых знаний.

Ключевые слова: судебные товароведные исследования, судебные товароведные экспертизы, исследование, оценка, судебная экспертиза.

O. V. Usenko, Candidate of Law Sciences,
M. F. Tseluyko, Candidate of Law Sciences**LEGAL REGULATION OF COURT COMMODITY EXPERTISE AND EXPERT COMMODITY RESEARCHES IN UKRAINE**

Abstract. In the article substantive legislative provisions are investigated adjusting of court expert activity in Ukraine, constrained with the using of special legal knowledges.

Keywords: merchandising judicial investigation, judicial examination of merchandising, merchandising research, assessment, forensics.

Постановка проблеми. Реалізація конституційного права громадян України на судовий захист потребує нормативно-правового забезпечення. В посланні Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2001-2011 роки" наголошується на тому, що мають бути реалізовані основні принципи судової реформи. Вона не тільки повинна зводитися до вдосконалення діяльності судів і суддів, а й сприятиме створенню умов для посилення захисту прав і свобод людини й громадянина. Неабияке значення мають питання експертного забезпечення правосуддя, що потребують свого вирішення та нормативно-правового закріплення під час удосконалення процесуального законодавства в ході судової та правової реформ. Після прийняття у 1994 р. базового нормативно-правового акта – Закону України "Про судову експертизу" на реалізацію його положень Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України, іншими міністерствами та відомствами було прийнято низку нормативно-правових актів, які розвивають та деталізують положення зазначеного Закону. Практика застосування Закону підтвердила його необхідність та

СУДОУСТРІЙ. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

важливість як базового правового регулятора відносин у сфері судово-експертної діяльності. За час, що минув, переважна більшість положень цього Закону не втратила своєї актуальності, проте й виявлено чимало проблем, вирішення яких потребує системного вдосконалення та уточнення нормативно-правової бази, що регулює судово-експертну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії й практики використання спеціальних знань в судочинстві, призначення й проведення судової експертизи в цивільному та кримінальному процесі досліджувалися багатьма відомими вітчизняними й зарубіжними вченими, фахівцями в галузі криміналістики, експертології та кримінального й цивільного процесу. Багато які з проблемних питань розкриті в ґрунтовних працях Т. В. Аверьянкової, В. Д. Арсенєва, Л. Є. Ароцкера, Р. С. Белкіна, Т. В. Варфоломеевої, А. І. Вінберга, В. Г. Гончаренка, Г. І. Грамовича, А. В. Дулова, О. О. Ейсмана, А. В. Іщенко, Л. М. Карнєєвої, Н. І. Клименко, В. П. Колмакова, Ю. Г. Корухова, В. К. Лисиченка, В. М. Махова, М. М. Міхеєнка, Ю. К. Орлова, А. Я. Паліашвілі, І. Л. Петрухіна, О. Р. Росинської, Т. В. Сахнової, М. Я. Сегая, З. М. Соколовського, М. С. Строговича, В. І. Шиканова, О. Р. Шляхова та ін.

Разом з тим, як свідчать результати проведеного автором дослідження, стан сучасної юридичної науки характеризує недостатня теоретична розробленість низки проблем, пов'язаних з призначенням та проведенням правової експертизи й використанням її результатів в судочинстві, що є вкрай актуальним для сучасної наукової теорії й юридичної практики.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, пов'язаних із використанням спеціальних правових знань, підготовкою та проведенням судової правової експертизи й використанням її результатів в судочинстві.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені й розв'язані в ході дослідження такі конкретні завдання: здійснити аналіз сучасних наукових розробок з проблеми призначення й проведення судової правової експертизи; теоретично обґрунтувати сучасний підхід до поняття спеціальних правових знань, що використовуються в інтересах судочинства.

Виклад основного матеріалу. Згідно ст. 1 Закону України "Про судову експертизу" [7]: "Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства".

Статтю 2 Закону України "Про судову експертизу" [7] законодавець встановив що законодавство України про судову експертизу складається з Закону України "Про судову експертизу" та інших нормативно-правових актів.

Слід особливо зазначити, що судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, об'єктивності і повноти дослідження (ст. 3 Закону України "Про судову експертизу" [7]).

Порядок призначення судових експертиз та експертних досліджень, обов'язки, права та відповідальність експертів (спеціалістів), організація проведення експертиз та оформлення їх результатів визначаються чинним процесуальним законодавством України.

Підставою для проведення судової експертизи є передбачений законом процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).

Особа, якій доручене проведення судової експертизи, попереджається слідчим, дізнавачем чи судом, що призначили судову експертизу, про передбачену ст. ст. 384 і 385 КК України [6] кримінальну відповідальність за надання свідомо неправдивого висновку та за відмову від проведення експертизи і в подальшому іменується експертом. Експерт надає висновок судової товарознавчої експертизи.

Згідно ч. 1 ст. 53 ЦПК України [1]: "Експертом є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань".

Подібні вимоги містять і інші процесуальні законодавчі акти (ст. 75 КПК України [2], ст. 31 ГПК України [3], ст. 369 МК України [5] та ст. 66 КАС України [4]).

СУДОУСТРІЙ. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Частиною 2 ст. 53 ЦПК України [1] передбачено, що як експерт може (тобто зовсім не обов'язково - підкреслено нами) залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України "Про судову експертизу", і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів.

У разі, якщо дослідження виконується на замовлення юридичних та фізичних осіб, у т.ч. і в порядку досудової підготовки документів, особа, якій доручене проведення дослідження, про кримінальну відповідальність не попереджається. Ця особа іменується спеціалістом і надає висновок експертного, товарознавчого дослідження. Підставою проведення експертного, товарознавчого дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Як було зазначено вище, основною метою товарознавчих досліджень, що проводяться для потреб правосуддя, є визначення ринкової (дійсної) вартості товару та визначення ринкової вартості (дійсного розміру) завданого матеріального збитку. Єдиним законодавчим актом, який визначає правові засади здійснення оцінки майна, професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна та використання її результатів є Закон України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні» [8].

Статтю 4 цього Закону встановлено, що діяльність експертів, пов'язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах і порядку, передбачених Законом України "Про судову експертизу" та з урахуванням особливостей, визначених цим Законом щодо методичного регулювання оцінки майна.

Слід особливо зазначити, що згідно ст. 24 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні» єдиним в Україні органом державного регулювання оціночної діяльності є Фонд державного майна України. Саме тому жоден інший орган державної влади не має законного права самостійно здійснювати навчання і підвищення кваліфікації фахівців у сфері оціночної діяльності (до того-ж, у однозначному встановленому Законом порядку та за спеціально розробленими і затвердженими повноважними центральними органами влади програмами), видавати дозвільні та кваліфікаційні документи на виконання оціночних робіт, видавати нормативно-правові акти, вводити в дію будь-які методики і надавати будь-які офіційні роз'яснення у сфері оцінки майна.

Обов'язковим для застосування під час проведення оцінки будь-якого товару є розроблений на виконання Закону України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні» Національний стандарт № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав" [9].

Чинним законодавством України передбачене проведення наступних видів судових товарознавчих експертиз.

Первинна судова товарознавча експертиза – це судова експертиза у справі, питання якої на вирішення ставляться вперше.

Додаткова судова товарознавча експертиза – це судова експертиза, яка призначається у разі коли органом (особою), що призначив попередню експертизу, висновок експерта визнається неповним або неясним. Проведення додаткової експертизи доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

Повторна судова товарознавча експертиза – це судова експертиза, яка призначається у разі коли органом (особою), що призначив попередню експертизу, висновок експерта визнається необґрунтованим, або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає законні сумніви в його правильності. Проведення повторної експертизи доручається іншому експерту (експертам).

Комісійна судова товарознавча експертиза – це судова експертиза, яка проводиться не менш ніж двома експертами одного напрямку знань. У разі якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з ви-

СУДОУСТРІЙ. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

снотком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань, або з питань, які викликали розбіжності.

Комплексна судова товарознавча експертиза – це судова експертиза, яка проводиться не менш ніж двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань.

У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень і несе за неї відповідальність. Загальний висновок роблять експерти, компетентні в оцінці отриманих результатів і формулюванні єдиного висновку. У разі виникнення розбіжностей між експертами, експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань, або з питань, які викликали розбіжності. Чинним законодавством України чітко визначені обов'язки, права та відповідальність експерта. На експерта покладаються такі обов'язки:

- Прийняти до виконання доручену йому експертизу.
- Провести повне дослідження, дати об'єктивний та об'єктивний висновок.
- Повідомити в письмовій формі особу або орган, яка призначила експертизу, про неможливість її проведення, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були отримані.
- З'явитися на виклик особи або органу, яка призначила експертизу, для надання роз'яснень чи доповнень з приводу проведеної експертизи або причин повідомлення про неможливість її проведення.
- Заявити самовідвід за наявності передбачених законом обставин.
- З дозволу особи або органу, яка призначила експертизу, проводити окремі дослідження в присутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

Експерт має право:

- Ознайомлюватись з матеріалами справи, які стосуються експертизи.
- Порушувати клопотання відповідно до процесуального законодавства про надання додаткових та інших матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань.
- З дозволу особи або органу, яка призначила експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих, судових, виконавчих дій та задавати питання, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи.
- Указувати у висновку на факти, які мають значення для справи, але стосовно яких йому не були поставлені питання, та на обставини, що сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення.
- У разі незгоди з іншими членами експертної комісії - скласти окремий висновок.
- Викладати письмово відповіді на питання, які ставляться йому під час надання роз'яснень.
- Оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, яка призначила експертизу, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи.
- На забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав.

Експерту забороняється:

- Проводити експертизу без письмової вказівки керівника (заступника) експертної установи, керівника структурного підрозділу, за винятком експертиз, доручених йому безпосередньо органом дізнання, слідчим, після огляду, у якому він брав участь як спеціаліст, а також експертиз, які проводяться під час судового розгляду.
- Самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно.
- Розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, суду дані, що стали йому відомі під час проведення експертизи, та повідомляти її результати будь-кому, крім особи (органу), що призначила експертизу.

СУДОУСТРІЙ. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

- Вступати у не передбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, якщо такі особи прямо чи побічно зацікавлені в результатах експертизи.

- Зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням.

- За надання завідомо неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних, що стали йому відомі під час проведення експертизи, експерт несе кримінальну відповідальність. За злісне ухилення від явки до органів дізнання та досудового слідства або суду експерт несе адміністративну відповідальність.

- За допущені порушення під час проведення експертизи, що не тягнуть за собою кримінальної чи адміністративної відповідальності, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

Судова експертиза проводиться після подання особою чи органом, яка її призначила, матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У цій роботі розглянуті питання правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні та її головні завдання, межі компетенції експерта (спеціаліста) товарознавця, види судових товарознавчих експертиз, права, обов'язки та відповідальність експертів і спеціалістів.

Встановлено, що експерт (спеціаліст), якому доручається проведення судових товарознавчих експертиз та експертних, товарознавчих досліджень, повинен мати належні спеціальні знання не лише у галузі товарознавства, але й у галузях права та ціноутворення; повинен знати технологію виробництва взуття та вимоги чинної нормативної документації.

Основною пропозицією щодо проведення товарознавчих експертиз можна назвати: Обновити нормативну базу технічної документації, зокрема, гармонізувати норми вітчизняної нормативної документації з зарубіжними нормами.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 1 квітня 2015р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2015. – 347 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 1 грудня 2014р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2014. – 211 с. – (Бібліотека офіційних видань).
3. Господарський процесуальний кодекс України : станом на 1 грудня 2014р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2014. – 304 с. – (Бібліотека офіційних видань).
4. Кодекс адміністративного судочинства України : станом на 1 січня 2015р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2015. – 189 с. – (Бібліотека офіційних видань).
5. Митний кодекс України : станом на 1 грудня 2014р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2014. – 193 с. – (Бібліотека офіційних видань).
6. Кримінальний кодекс України : станом на 1 січня 2015р. / Відомості Верховної Ради України. - Офіц. вид. – Київ : Парлам. вид-во, 2015. – 227 с. – (Бібліотека офіційних видань).
7. Про судову експертизу: закон України [прийнято Верхов. Радою 25 лютого 1994 р. № 4038-XII]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
8. Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність в Україні: закон України [прийнято Верхов. Радою 12 липня 2001 р. № 2658-III]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2658-14>.
9. Про затвердження Національного стандарту № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав": постанова [видана Кабінетом міністрів України 10 вересня 2003 р. № 1440]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF/page>.
10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ [виданий міністерством юстиції України 08 жовтня 1998 р. № 53/5]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Надійшла 07.11.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Усенко, О. В. Правове регулювання організації судових товарознавчих експертиз та експертних, товарознавчих досліджень в Україні / О. В. Усенко, М. Ф. Целуйко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2016. – № 1 (2). – С. 56-60.